

Delorko u »Napomeni« piše da se u bilješkama donose samo najvažnije varijante i to iz osam izvora: Vuka Karadžića, Kurelca, M. Laginje, I. Broza, Stj. Bosanca, N. Andrića, Gesemanna i Zganca. Knjiga bi dobila mnogo da je broj varijanata još veći, to više što bilješke o nekim pjesmama daju samo po jednu ili dvije varijante. Naročito bi zanimljive bile varijante iz velikog broja rukopisnih zbirki Instituta za narodnu umjetnost u Zagrebu.

Ono što nije učinio ni jedan sastavljač, to je učinio Olinko Delorko: unio je u ovu antologiju velik broj pjesama o moru. I sam pjesnik mora, Delorko je ispravio jednu nepravdu koju je naša poezija trpjela u ranijim izborima. U predgovoru lijepo veli: »Naš je narod kao narod sa zavidnim pomorskim tradicijama još tamo od Tomislavovih vremena zato nas ne smije nimalo čuditi što i u našem izboru za ovu antologiju toliko pjesama pjeva o moru ili povezuje svoj sadržaj za nj« (u zagradi upozorava na 28 takvih pjesama) i tvrdi dalje da su se »mnoge naše antologije i udžbenici pri svom izboru slabo koristili folklornom građom povezanom uz more, pa se zbog toga dobivao dojam da smo mi narod koji nastava samo kopno i ima vrlo malo smisla za more i njegove ugođaje«. O važnosti ove Delorkove napomene koja je moru u hrvatskoj narodnoj lirskoj poeziji dala ono mjesto koje je odavno moralo imati — o dalekosežnosti toga pionirskog poduhvata mogu se donijeti ne samo površni, ushitni nego i daleko dublji zaključci.

Predgovor »Narodnih lirskih pjesama«, mada zbijeno, daje sistematski pregled interesa naših pisaca za usmenu poeziju od najstarijih vremena i spomena prvih zapisa iz vremena Hektorovića, Ranjine, Đora Držića, Petra Zoranića, Jurja Barakovića, zatim Petra Zrinskog, Franje Krste Frankopana, pa u XVIII stoljeću Đure Matijaševića i Josipa Betondića, pa latinskih prijevoda te poezije (Đure Ferića Gvozdenice), pa Relkovića, Kačića, Bajamontija, do Vuka, Kurelca, Kuhača, Mažuranića, Bogišića, Karamana, Vraza — sve do najnovijih vremena. Citiranje Jurja Šizgorića koji 1497. na latinskom piše hvalospjeve našoj narodnoj poeziji, uvodi nas u taj već vrlo rani interes naše inteligencije, koji je čas osjetnije čas manje primjetan, no uvijek strastan i pun privrženosti prema puku, a najbolje se očituje u Petra Hektorovića koji kao glavna lica svoga epa uvodi Paskoja i Nikolu, pučke filozofe i prve kazivače naše narodne poezije.

Delorko objašnjava i razloge zašto je u ovoj zbirci toliko broj pjesama u dijalektu smatrajući slabo donošenje narodne dijalektalne poezije u dosadašnjim zbirkama također velikim propustom. Kajkavska i čakavska poezija uz štokavsku djeluju ovdje, jedna uz drugu, srodnije negoli bi se to moglo pretpostaviti, vjerojatno i zato što su sve tri po izvoru govorne, proizvodi agrarične kulture, dokazujući tako ravnopravnost svih triju govora; razlike između štokavske s jedne te kajkavske i čakavske s druge strane veće su otkad se pisana književnost razvija uglavnom samo na štokavskom, pa se često zato s nepravdom odbacivala čakavska i kajkavska poezija kao dijalektalna, regionalna, kao proizvod neke niže kulture. Da nije tako, dokaz je među ostalim i ova knjiga. A u mnogim razdobljima narodna je, seoska poezija po jezičnoj — dakle i umjetničkoj vrijednosti — bez obzira da li je štokavska, kajkavska ili čakavska — stajala često i više od pisane, gradske. Upravo to lijepo ističe i Delorko kada donosi citate M. Lisičara iz vremena moderne koji uspoređuje Mihovila N. Kolića i narodnu poeziju. Delorko, ističući moć jezika, odlučuje se u prilog narodne; navodi upravo tragičan primjer Andrije Palmovića u vrijeme kolebanja između jezika staroh dubrovačkog i zagrebačkog književnog jezika. Delorko kaže: »Zahvat anonimnog pjevača uvijek je bio siguran, jer se taj pjevač nije bojao ni jedne riječi samo ako je bila upotrebljiva, tj. živa, ili ako ju je on osjećao takvom, sluteći dobro da ona samo toliko vrijedi koliko je kadra da izrazi ono za što ju je on htio upotrebiti« i da nikad« u narodnoj poeziji nije bilo... zamuckivanja i nezgrapnosti« — upravo onih o kojima govori Lisičar.

A znajući, sa Stanislavom Šimićem, da »jezik ne postoji bez pjesnika, ni pjesnik bez jezika« da »misleći u pravom jeziku, upotrebljavajući makar najrdaviji jezični materijal, pjesnici postizavaju dobroću jezika, nadahnjuju njegovim duhom«, da »život čistog jezika oživljuje i živi samo od čistog osjećaja i čiste misli«, a »demokracija u jeziku je da savkoliki jezik narodni sudjeluje i vlada u kulturi: svaka riječ, na svom mjestu, gdje je smjesti pjesnik, oživi i vrijedi svoju vrijednost kulturnu« — znamo i vidimo i da je Delorko u punoj mjeri u pravu, i da je ono što je učinio Ivan Slaming u svojoj antologiji stare hrvatske poezije — unijevši i narodne

pjesme, doduše samo iz najstarijeg razdoblja — presedan koji valja da slijede i drugi antologičari. Delorko je uspoređio usput našu narodnu liriku sa španjolskom i dotaknuo tako važno pitanje o visokoj vrijednosti naše narodne lirike. Ta je vrijednost izuzetna. Tome je dokaz i Delorkova antologija. Lijepo je da se ona, takva kakva jest, pojavila upravo u okviru Pet stoljeća hrvatske književnosti.

Zlatko Tomićić

WOLFGANG STEINITZ, DEUTSCHE VOLKSLIEDER DEMOKRATISCHEN CHARAKTERS AUS SECHS JAHRHUNDERTEN. Akademie Verlag Berlin, Bd. I—II, 1955. i 1962.

Evropski su narodi u nekoliko posljednjih vijekova proživljavali gotovo istu sudbu — nizaio se rat za ratom, feudalci su podjednako ugnjetavali i kmetove i građane — pa živjeli oni u Francuskoj, Njemačkoj, na Balkanu itd.

Pod pritiskom loših ekonomskih prilika mnogi su tražili povoljnije životne uvjete u tuđim zemljama ili kod drugih gospodara — no za maloga čovjeka u cijeloj Evropi nije tada bilo mirnoga kutića. Bježalo se i selilo i od prisilnog novčanja i od neljudskog postupka u radionicama, rudnicima, od flake i kuluka — no kamo god se pošlo, svuda je čekalo isto ugnjetavanje i pljačkanje.

Mnogi su pak ljudi u XVIII i XIX st. prilazili revolucionarnim pokretima. Nastojali su otvorenom borbom iznuditi bolji život, no i najmanji uspjesi postignuti su samo uz nerazmjerno velike žrtve.

Vjeran op's tih prilika i svoga bijednog života dali su svi evropski narodi u svom pjesničkom stvaralaštvu i to napose u narodnom.

Sva ova zbivanja proživio je i njemački narod, a i prikazao ih je na isti način u velikom broju narodnih pjesama. Vrlo vrijedno svjedočanstvo o tome dao nam je Wolfgang Steinitz u svom kapitalnom djelu »Deutsch Volkslieder demokratischen Charakters aus sechs Jahrhunderten«. U taj opsežan opus (dva sveska s oko 1130 strana) autor je uložio golem trud i znanje, pa mu je uspelo dati potpun i uvjerljiv prikaz borbe njemačkoga radnog čovjeka za bolji život kroz punih šest stoljeća. Izvanrednim stilom, sistematskom koja prodire i do najsitnijih i najfinijih detalja gradiva — autor reda pred nama dragocjeni materijal: narodne pjesme stvorene od 1404. do 1933.

Od cjelokupnoga pjesničkog stvaralaštva njemačkog naroda u ovu su zbirku unesene samo one pjesme koje nose demokratski karakter, kako je to autor precizirao u samome naslovu i u uvodu. Demokratskim pak narodnim pjesmama smatra on samo one koje je ispjevao radni narod i u kojima radnik — potlačen feudalizmom, kapitalizmom i militarizmom jasno izražava svoje socijalne i političke težnje.

Pri tom je — ističe pisac — stupanj spoznanja tih težnji kod radnog naroda često i veoma različit: od bolnoga jauka nad jadnim stanjem čovjeka buja do goruće optužbe tlačitelja pa i do baklje ustanka.

Nadalje, kao i svaki pravi istraživač, autor žali što zbirka nije mogla obuhvatiti i one pjesme kojima su cenzure onemogućile objavljivanje u štampi, a koje su pojedini vlastodršci branili i pjevati. To se, npr., dogodilo i s pjesmama iz ustanka seljaka i gradske sirotinje god. 1525. Ustanci su bili potpuno poraženi, a pobjednici su tada stalj strahovitom mržnjom iskorjenjivati i njihove pjesme. U tome ipak nisu potpuno uspjeli — nekoliko se tih pjesama kao npr.: »Gott wird erhören die Armen« i »Sie würgen ja die armen Leut« (Mühlhausen 1525) — sačuvalo u sudskom arhivu — kamo su dospjele kao dokazni materijal. Cenzori su ih, dakle sami sačuvali!

U okviru ovoga članka, nije nažalost, moguće dati potpun i iscrpan pregled toga velikog djela — no da dobijemo bar djelomičan uvid u njegovu vrijednost, da uđemo u srž njegovu — ne preostaje nam drugo nego da slijedimo pisca, da podemo onim redom kojim je pošao i on u sredivanju i izlaganju toga golemoga gradiva.

U prvom svesku najprije susrećemo pjesme potlačenih seljaka i to naročito onih iz Ditmara u kojima je op'sana njihova borba za oslobođenje. Za njima slijede pjesme uličnih pjevača pa iseljenika i seoske sirotinje kao što su sluga, služavke, pastiri itd. Zatim dolazi odsjek koji sadrži pjesme izrabljivanih obrtnika i malogradana

iz XVI i XVII stoljeća. Među njima se osobito zapažaju balade koje govore o odnosu malogradana prema patricijskom i feudalnom plemstvu te pjesme osiromašenih ali borbenih obrtničkih pomoćnika iz XVIII i XIX stoljeća.

Dalje nalazimo pjesme tkalaca, rudara i drugih radničkih borbenih skupina iz XIX stoljeća. U posljednjem su odsjeku pjesme vojnika, radnika i utamničnika iz XVIII i XIX st. u kojima se ponajviše pjeva protiv vojne službe i rata uopće.

U drugom su svesku, u pet odsjeka, iznesene pjesme iz političke borbe za jedinstvu i slobodu Njemačke koje su nastale između god. 1816. i 1847. Za njima slijede pjesme iz revolucije od 1848/49, prilozima političkoj i radničkoj narodnoj pjesmi nastaloj u razdoblju od 1850—1914, pjesme protiv rata i politike izgladnjivanja u prvom svjetskom ratu te konačno pjesme iz borbe protiv reakcije i fašizma iz perioda 1918—1933.

O sadržajima tih pjesama dovoljno govore i naslovi pojedinih odsjeka — no valja ih pročitati redom da bi se zapazila originalnost njihovih konstrukcija, jednostavan, ali izražajan jezik te duhovitost koja izvire gotovo iz svakoga stiha. Naročito ljupko i melodiozno zvone, npr., stihovi pastirskih pjesama.

Promatrajući pak njihove muzičke osobine, zapažamo odmah da se u toj zbirci nalazi pravo bogatstvo napjeva — počevši od onih arhaičnih, punih blage jednostavnosti — do onih široko komponiranih melodija punih smjelih modulacija. Sve su to tipični njemački motivi s malo tuđih utjecaja. Katkad nam se, doduše, čini da u nekoj od njih čujemo prizvuk Volge-Volge, Marseljeze ili koje naše stare kadence. Ti su slučajevi doduše rijetki, ali nas ipak ne smiju iznenaditi — pjesme ne poznaju granica.

Ovaj opus W. Steinitza valja istaknuti kao djelo velike vrijednosti koje može služiti ne samo kao uzor nego i kao pobuda za stvaranje slične zbirke naših narodnih pjesama.

Zvonko Lovrenčević

E. M. MELETINSKIJ, PROISHOŽDENIE GEROIČESKOGO EPOSA (RANNIE FORMY I ARHAIČESKIE PAMJATNIKI). Izdatel'stvo Akademii nauk SSSR, Institut mirovoj literatury, Moskva 1963.

U nekoliko poglavlja ove monografije autor je težište svojih razmatranja stavio na proučavanje teorije i historije drevnoga junačkog epa. U knjizi se opširno raspravlja i o različitim oblicima i drevnim spomenicima junačkog epa.

U prvom poglavlju Meletinski nas upoznaje s mnogim suvremenim teorijama o podrijetlu epa osvrćući se na radove K. i M. Chadwicka, Bowrea, Waisa, Raglana, Autrana, Dumézila, Carpentera, de Vriesa, Panzera, Lorda, Baudouina, Veselovskog, Proppa, Putilova, Žirmunskog i drugih. Autor ističe da su spomenici ove vrste dragocjeni dio kulturnog nasljeđa naroda, jer historija nacionalne literature počinje epom, a junačke epopeje obično pripadaju usmenim pjesničkim obrascima te vrste. Ako je objašnjenje geneze pojedinog epa važno za razumijevanje putova formiranja nacionalne literature, onda je istraživanje podrijetla i ranijih oblika junačkog epa u cjelini najvažniji problem u izučavanju »prehistorije« svjetske literature — kaže Meletinski. U tom pravcu on i razmatra drevne heroje i sižeje arhaičnih epskih spomenika. Autor smatra da korijene epskog stvaranja treba tražiti u najstarijim etapama razvitka folkloru. On je također uvjeren da praznovjerje, religiozne legende i dinastijske kronike, nego narodni ep pretklasno društva i da je uz tradiciju folkloru prvobitnoga društvenog uređenja vezano ne samo čuvanje sižejnih elemenata nego i formiranje samih epskih ideala, posebne epske harmonije koja predstavlja neponovljivu ljepotu herojskog epa. U analizi folklornog nasljeđa prvobitnoga društvenog uređenja u arhaičnim obrascima junačkog epa, posebno se uspoređuje junački ep s mitološkim epom, nastavljajući tako istraživanja V.M. Žirmunskoga, V. J. Proppa i drugih sovjetskih učenjaka.

Uvodno poglavlje govori o prvobitnim izvorima epa. Naglašujući složenost obradbe problema, autor nizom primjera ukazuje na izvore i začetke junačkog epa u pretklasnom društvu, ističući dva oblika epskog stvaralaštva — na legendama o junacima i najstarijim »bogatirskim« pričama.

Drugo, glavno poglavlje govori o arhaičnom junačkom epu i predstavlja pokušaj analize prvobitnoga folklornog nasljeđa i najstarijeg sloja u arhaičnim epskim spomenicima. U centru analize je lik glavnog epskog junaka, kao i najvažnije epske teme. Problem geneze stilskih osobitosti epa, međusobni odnos kratke epske pjesme i epopeje, stiha i proze itd. dodirnete su samo uzgred.

U prvom se dijelu analiziraju karelo-finske rune u najstarijem sloju u kojem se veoma jasno očituje epska tradicija pretklasno društva i u kojem se poetsko savršenstvo spaja sa neobičnom arhaičnošću osnovnih likova i sižea.

Drugi dio posvećen je najstarijim junačkim legendama naroda Kavkaza. One nas uvode u svijet potpuno drukčiji od onoga u karelskoj runi »Kalevali«. Tu nema slika mirnoga seljačkog rada nego je prisutan šum bitaka i pohoda — najezda. Stoga su osnovni objekti istraživanja nartske legende Osetina i Odiga. Kao dopunski materijal za uspoređivanje prikazan je gruzijski ep o Amiraniju i najstariji motivi armenskog epa o bijesnim Sasuncima.

U trećem dijelu istražuju se najviše arhajski primjeri epskih poema turskih i mongolskih naroda Sibira koje imaju mnogo zajedničkog, što je uvjetovano sličnim društveno-ekonomskim životom u prošlosti.

U četvrtom dijelu osvjetljaju se postepeno i kronološki najstariji sumersko-akadski ep o Gilgamešu koji se stavlja u vrijeme od 3. do početka 2. milenija prije n. ere i smatra kronološki najstarijim epom na svijetu. Autor ističe da je, iako sa slabo razvijenom epskom osnovom, junački karakter Gilgameša mnogostran i dubok. Lik Gilgameša sadrži crte borca protiv boga Prometeja, uništitelja čudovišta — Herakla, tvrdoglava Ahila i junačkog putnika Odiseja. Drugim riječima, kaže Meletinski, on se javlja kao prethodnik cijele galerije epskih karaktera klasičnog antičnog epa.

U posljednjem poglavlju koje nosi naslov »Od arhaičnog epa prema klasičnom« autor kaže da junački ep, za razliku od narodne priče, teži prema historijskim, nacionalnim, državnim mjerilima i da je njegova historija tijesno povezana s procesom formiranja narodnosti i najstarijih država, jer ep sadrži narodnu poetsku koncepciju historijske prošlosti, on je pun kolektivnog, u biti patriotskog, patosa.

Arhaične junačke epopeje i putove daljnjeg formiranja junačke epopeje, kako kaže Meletinski, treba ispitivati u okvirima pojedinih nacionalno-historijskih »područja«, od kojih svako ima svoju specifičnost. Glavni zadatak, kaže autor, nije mu bio da ukaže na specifičnost svake kulturne »oblasti« nego da utvrdi opće zakonitosti u uzajamnom odnosu predrđavne junačko-epske arhaičnosti s prvobitno-općinskim nasljeđem i kasnijim (izniklim u vremenu državne konsolidacije) epskim spomenicima.

Na kraju je dana bibliografija značajnijih djela o ovoj problematici.

Ante Nazor

DAVORIN JEŽIĆ, BRIBIRSKO KOLO. Matica hrvatska, Pododbor Rijeka, Rijeka 1964.

Prilog Davorina Ježića »Bribirsko kolo« sastoji se od dva dijela: od predgovora koji obasiže gotovo 20 strana i od 43 narodne pjesme. Čitav prilog, i predgovor i pjesme, sad je objavljen u posebnom svesku no prije toga on je bio otisnut u »Riječkoj reviji« br. 8—9 za god. 1964. U predgovoru Ježić pruža čitav niz podataka o samom birbirsom kolu, a onda iznosi kako Birbirci doživlju pojedinu pjesmu, ne propuštajući da nam tom zgodom prikaže i po kojeg kazivača, odnosno pjevača tih pjesama. Tako npr. posebno govori o teti Borovki, odnosno Jeleni Ligatić rod. Tus, za koju kaže da je bila najbolja pjevačica tradicionalnih pjesama u Birbiru. Najveći je dio ove rukoveti narodnih stihova, što se tiče motiva (dakako ne i obrade) već poznat i u drugim našim krajevima. Ove se pjesme, kako nas upućuje Ježić, pjevaju u kolu i to po nekom utvrđenom redu; najprije kolo počinje pjesmom »Evo j' kola koga j' volja«, a završava »Sinoć Ive iz Novoga dojde«. Popratnim Ježićevim riječima u predgovoru mnoga je od ovih pjesama protumačena sa čisto birbirskega, vinodolskog stajališta. Evo kako Ježić tumači romanu »Za gorun je mladáni Orlando« koje je motiv raširen u mnogim našim krajevima, a posebno u onim uz more: »Anica je nadmudrila Orlando koji se je nelijepo ponio prema drugim mladim dje-